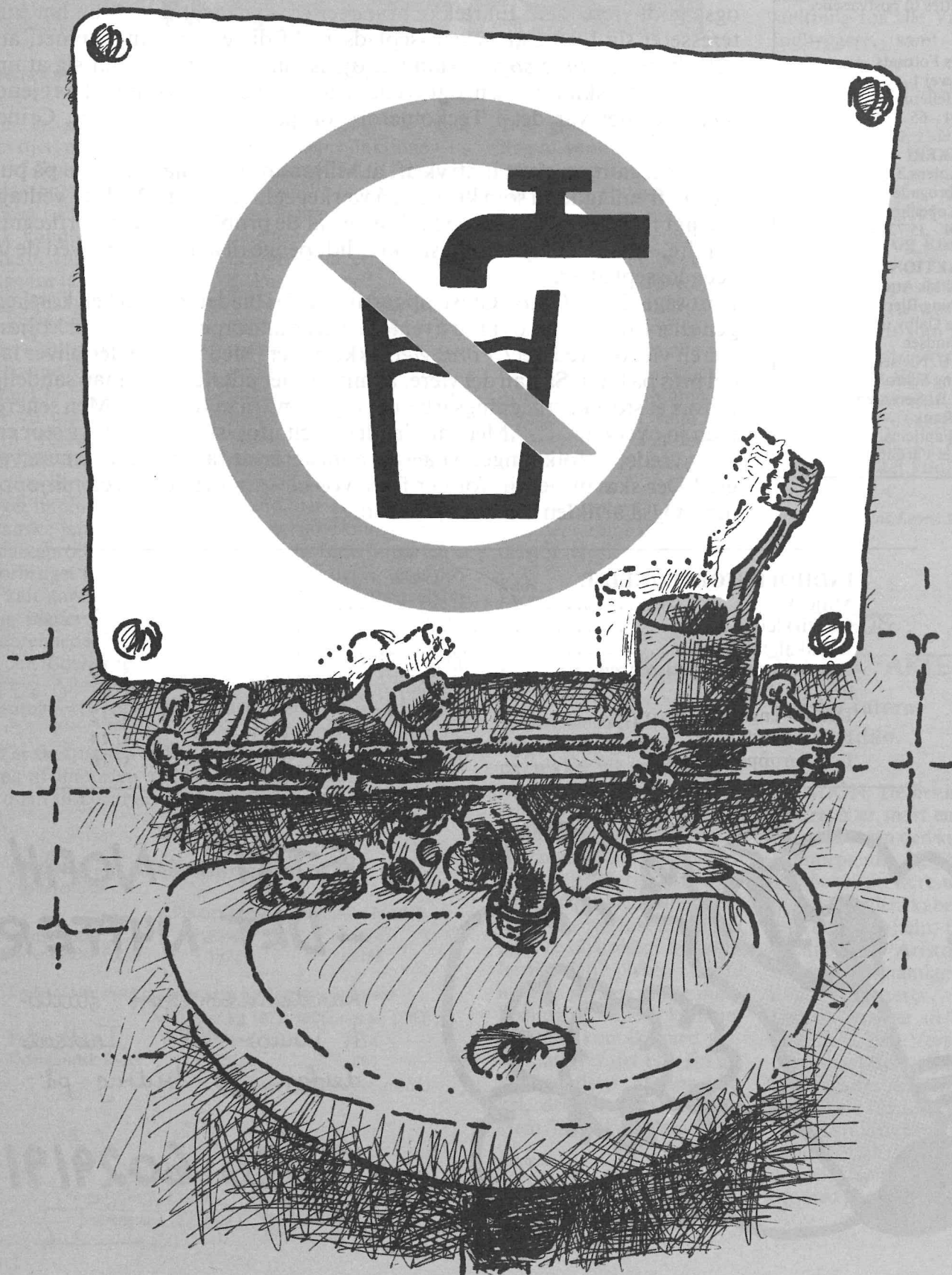

NOAH

NOVEMBER 83

90

KR. 12;—

UDGIVER

NOAH

Rådhusstræde 13

1466 København K

Tlf.: 01 - 15 60 52

Giro: 5 56 00 39

Åbningstid: hverdage 10 - 16

ABONNEMENT

NOAH 87-94: kr. 85,-

Institutioner o.l. kr. 170,-

Ældre numre kan købes så

længe lager haves.

Meddelelser om flytning og
reklamation vedrørende leve-
ring rettes til postvæsenet.**SATS**

Bente's Fotosats

Alrunevej 1

2900 Hellerup

Tlf.: 01 - 65 17 47

TRYKKERI

Eks-skolens Trykkeri ApS

Nørrebrogade 5 C

2200 København N

Tlf.: 01 - 35 72 76

REDAKTION

Mikael M. Andersen

Flemming Bjerke

Merete Dalby

Per Knudsen

Søren B. Nielsen

Henning Schroll

Lisbet B.-Sørensen

Peter Rank

Peter Fabricius

Michael Varming

Hvor er der gift i jorden?

Teckomatorp! Cheminova! Grindstedværket! Hvem kender ikke disse navne, som minder os om privat foretagsomhed præget af ansvarsløshed og lem-fældighed? Der er blevet sagt og skrevet meget om disse og andre underjordiske giftpøle. Det skulle have ført til en brat opvågning hos de ansvarlige politikere og miljømyndigheder. Og nu sker der også noget. Miljøministeriet har sammen med amterne og kommunerne lavet en kortlægning af, hvor i landet der skulle være gravet farlig gift ned. Men ak, lemfældigheden og ansvarsløsheden lader ikke til at være forbeholdt det private initiativ. Det offentlige kan også godt være med: En række brancher er ikke medtaget. Man har kun interesseret sig for de *kendte* lossepladser. Af disse har man skønnet, at kun 12% behøver *undersøges*. Man har øjensynligt slet ikke tænkt sig at undersøge, om der skulle være nedgravede gifte på diverse virksomheders ejendomme. Som der var det i Teckomatorp og på Cheminova, Lyfa, Grindsted og.....

Kortlægningen giver indtryk af, at Miljøministeren har fingeren på pulsen, og han fremlagde da som kronen på værket et lovforslag. Det blev vedtaget af et enigt folketing. Men loven løser ingen af de problemer, som kortlægningen skjulte, selvom den ganske vist sikrer lidt penge til at gøre noget ved de udpegede lossepladser.

Kort sagt viser NOAH/Glostrups artikel inde i bladet, at hverken kortlægningen eller loven sikrer os mod uventede Teckomatorper. Hvad mon Miljøministeren vil gøre ved det? *Vores gæt*: Ikke noget. Med mindre der bliver lagt en del pres på ham. Så kan det være, at ministeriet udtaler: "At man sandelig har udført et stort kortlægningsarbejde. Og nu må man først Men senere kan man jo overveje". Med mindre der - helt utopisk - rejser sig så stor en folkelig vrede, at folketinget pålægger ministeren at få gjort noget mere ved sagen! Der skal meget til, før der for alvor bliver gjort noget ved miljøproblemer. Også artiklen om epoxy viser det!

INDHOLDSFORTEGNELSE

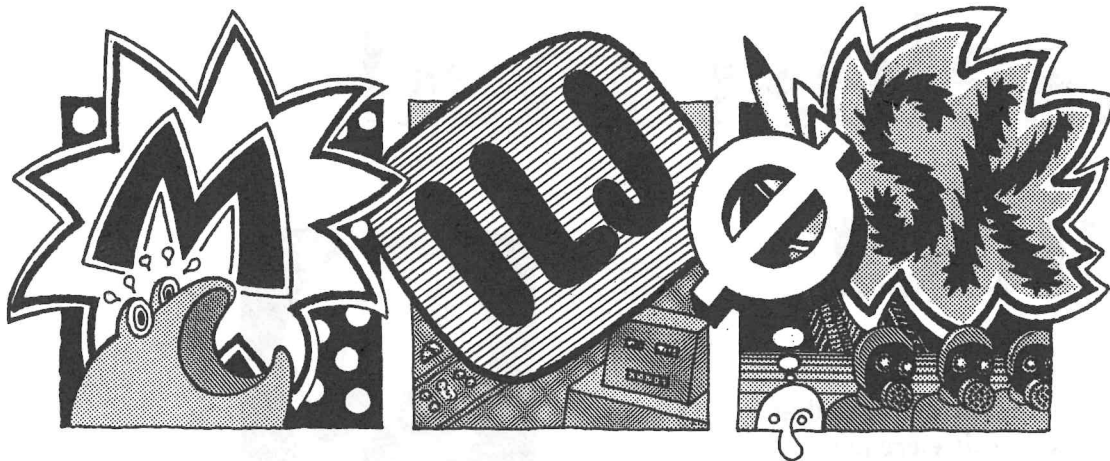
Miljøsk	s. 3
Giftcirklen	s. 4
Kemikalieaffald	s. 7
Om Alternativkonkurrencen	s. 10
Brev til NOAH	s. 11
Der var engang en epoxysag	s. 12
Drikkevand	s. 14
Lokalgruppeoversigt	s. 16

**STØT NOAH
- DET NYTTER**

handsindsamlingen slutter
1. januar 1984. Indsæt
derfor dit bidrag på:

GIRO 6029191

Overdreven kritik af importerede fodermidler.

Det er en overskrift, der fanger øjet, når den bringes i en af landbrugets egne publikationer, "Dansk landbrug i EF", udgivet af Dansk Landbrugs Grovvarereselskab, 1982. Vil de ansvarlige for landbrugets udvikling endelig indgå i en debat med miljøbevægelsen om det økologisk rimelige i den enorme foderimport til Danmark?

Der vil være god anledning til overvejelse. Udviklingen i de sidste 10 år er gået stærkt, når det drejer sig om øget import af foder til det danske landbrugs kød- og mælkeproduktion. Foderforbruget i dansk landbrug kan gøres op på forskellige måder. Man kan se på foderenhederne, der svarer til den foderværdi, der er i et kg byg. Alle fodermidler kan omregnes til foderenheder.

Der er sket næsten en fordobling af importen af foderprotein til Danmark, og

det i en periode, hvor kød- og mælkeproduktionen totalt er stagneret til faldende. Det danske landbrug tærer altså i stigende grad på globale fødevareresourcer, og det problem er jo nok en diskussion værd.

Det er dog ikke det, de gode landbrugsfolk har fået øje på. Nej, problemet er, at importen af fodermidler i nogen grad kan erstatte dansk produceret korn som foder, og det presser prisen ned på det danske korn. Det betyder, at den gruppe landmænd, der har specialiseret sig i korndyrkning, nu godt kan se, at foderimporten er for stor, og det er deres protester, som landbruget bliver nødt til at diskutere. Næste trin i den udvikling kan meget vel blive, at vi får at høre om landmænd, der argumenterer for, at den store foderimport må begrænses af hensyn til de sultende mennesker i verden – men lur dem om ikke de er kornavlere.

Foderforbruget i dansk landbrug i 1971 og 1980 i foderenheder (fe)

	millioner fe 1971	millioner fe 1980
Dansk foder	12396	11614
Udenlandsk foder	1925	3355

Foderet kan også opgøres som fordøjeligt råprotein

	millioner kg 1971	millioner kg 1980
Dansk foder	1313	1214
Udenlandsk foder	476	863

(Kilde: Landbrugsstatistik)

Vand er kun for i-lande

Den globale skæve fordeling af vand er endnu mere udtalt end fordelingen af energi og fødevarer. Den gennemsnitlige husstand i den rige verden bruger 500-800 liter i døgnet. Det tilsvarende tal for de tørre områder i Afrika er omkring 5 liter, og vandet er ofte urent. WHO anslår, at mellem 10 og 25 millioner mennesker årligt dør af sygdomme forårsaget af urent vand eller utilstrækkelige sanitære installationer. Det svarer til et sted mellem 30.000 og 70.000 mennesker hver dag eller det samme som en middelstor dansk provinsby!

Kilde:
FN-FAKTA nr. 6, 1983.

Pas på køkkenudstyret

En del blendere afgiver for meget af tungmetallerne bly og nikkel til maden. Det fremgår af en undersøgelse fra Statens Levnedsmiddelinstitut, der har undersøgt en lang række køkkenredskaber. Piskeris kan også være et problem, idet riset kan være sat fast til skaftet med et blyholdigt materiale. Får dette piskeris lov til at stå i gryden under madlavningen, eller kommer skaftet i kontakt med maden, afgiver det bly. En del køkkenudstyr afgiver nikkel, der kan være et problem for nikkel-allergikere.

Kilde:
Statens Levnedsmiddelinstitut: "Afgivelse af sporelementer fra husholdningsgenstande". Rapport nr. 77, 1983.

Selv nationer kan

En lille ø-stat i Stillehavet er blevet atom-fri. Den 29. marts vedtog Vanuatus folkevalgte forsamling, at deres øer i fremtiden skal være fri for atomvåbenforsøg, deponering af atomvåben, baser til atomubåde samt atomdrevne krigsskibe. Beslutningen blev gennemført som en "Sikkerhedsforanstaltning for alle Vanuatus indbyggere, samt for at forebygge en eventuel atomkrig i fremtiden".

Kilde:
Greenpeace, nr. 2, 1983.

Farvel til nitrit i leverpostej og kødboller

I den næste positivliste vil det ikke længere være tilladt at bruge nitrit som konserveringsmiddel i leverpostej og kødboller. Samtidig ned sættes den mængde, der må tilsættes andre varer ganske lidt (til 60 mg/kg kød for pølser og saltet kød).

Kilde:
Brev fra Statens Levnedsmiddelinstitut.

APROPOS: TRUEDE ARTER:

Aristokraterne ved at uddø.

LONDON: De britiske aristokrater er snart en lige så truet race som den kinesiske kæmpepanda, og i løbet af 300 år vil de være uddøde, hvis ikke videnskaben kommer dem til hjælp, fremgår det af bogen "Aristocrats", der udkom mandag i London. Forfatteren, Robert Lacey, henviser til hertugdømmet, der forsvinder, mens markiser og jarler er i tilbagegang, og han forudsiger, at folk i år 2200 vil overveje parkeringsmuligheder mellem f.eks. hertuginder og jarler, som man i dag gør det med pandaer.

(RB-Reuter)

Grænseløst med pesticider

Når du drikker din morgenkaffe, får du også den daglige dosis pesticider. Det kan godt være pesticider, der er forbudt i Danmark og i de fleste andre industrilande. Disse pesticider har været på en lang rejse, for de er typisk produceret i de industrialiserede lande og helt legalt eksporteret til u-landene. Kaffedrikkeren må altså først døje med forureningen fra produktionen af pesticiderne og bagefter løbe risikoen med pesticidrester i importerede levnedsmidler.

Pesticider over landegrænserne er hovedtemaet i en ny bog, "Giftcirklen", udgivet af Mellempøkeligt Samvirke. Bogen behandler især amerikanske forhold, men mange af problemstillingerne er også aktuelle ud fra en dansk synsvinkel. Bogen er blevet til efter et større dektivarbejde gennem 10 år, hvor det er blevet afsløret, at amerikanske firmaer systematisk har søgt at afsætte varer og produkter til u-landene, når det har vist sig, at disse varer og produkter var for farlige for det amerikanske marked. Længe efter at cyklamat blev forbudt i USA, købte en af bogens forfattere orangeadepulver i Afghanistan, og som sødemiddel var der anvendt cyklamat, solgt til det oversøiske marked, efter at forbudet var trådt i kraft i USA.

Denne fremgangsmåde skulle også vise sig at gælde for pesticidområdet. Gennem talrige eksempler påviser "Giftcirklen", hvilken aktiv rolle de store kemikalieindustrier Bayer, Chevron, Ciba-Geigy, Dow, Dupont, Hoechst, ICI, Monsanto, Shell og mange flere spiller for at afsætte forbudte pesticider på markeder, der ikke har samme kontrol med pesticiderne,

som der er i industrilandene.

Arbejds miljø i u-landene

I USA er pesticider som lindan, 2,4-D, DDT, DBCP BHC, heptachlor m.fl. forbudt eller stærkt begrænset i anvendelsen. Tonsvis af disse pesticider finder vej til u-landene og anvendes i bananplantager. En pletfri banan forudsætter megen sprøjtning. Arbejderne sprøjter med tunge beholdere på ryggen og uden masker eller andre beskyttelsesmidler rent rutinemæssigt hver eneste bananplante. To gange om måneden frysprøjtes hele plantagen, også drikkevandet. En gruppe bananarbejdere anmodede fornylig Castle & Cooke om at standse den stærke pesticidesprøjtning, efter at lokale undersøgelser havde vist, at arbejderne havde et faretruende lavt iltindhold i blodet, der gjorde dem mere modtagelige over for sygdomme. I pakkeskure bliver bananerne kastet ned i store vandfyldte trug for at fjerne nogle af pesticiderne, og her arbejder især kvinder. Kvinderne er kun med et plastikforklæde beskyttet mod de kemikalier, de kommer i berøring med. Kvinderne har ingen handsker på. Deres eneste be-

skyttelse er det plastikforklæde, de selv har lavet. Til slut sprøjter kvinderne i pakkeskuret hvert eneste bundt bananer med et svampemiddel for at beskytte frugten under den lange rejse.

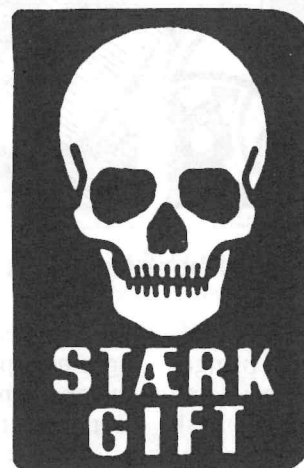
Sådanne arbejdsmiljøforhold er almindelige i u-landene. WHO beregner, at der hver anden time i døgnet dør et menneske af pesticidforgiftning. Og disse skøn fortæller os ikke noget om det antal kræfttilfælde, aborter, misdannede spædbørn og dødfødte, der forårsages af pesticiderne. Forekomsten af pesticidforgiftning i udviklingslandene er mere end 13 gange så stor som i USA, selvom USA har et langt større pesticidforbrug.

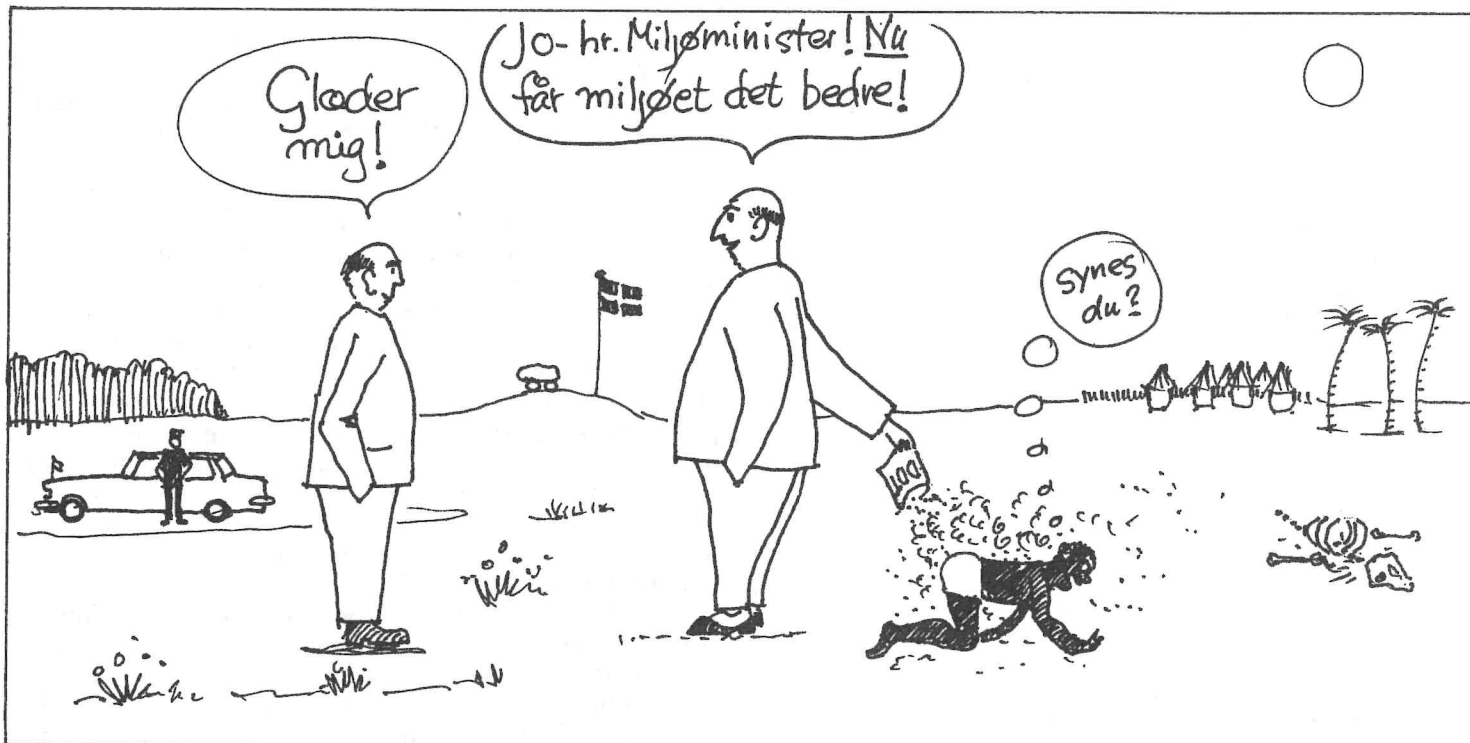
Større sult trods større fødevarerproduktion

Nu kunne man få den tanke, at pesticiderne trods mange risikomomenter kan bidrage til en forøget fødevarerproduktion, som der kan være god brug for i mange dele af verden. Pesticiderne kan begrænse skadedyr og plantesygdomme og dermed sikre et større udbytte. Pesticidernes nødvendighed er især vokset i forhold til de hybride frø, der er udviklet i forbindelse

med den grønne revolution. Disse mirakelfrø kan give et stort udbytte med den korrekte mængde kunstgødning og vand, men hybridene er langt mere modtagelige for plantesygdomme og skadedyr. Frøene er fremavlet i laboratorier og forsøgsmarker i løbet af få år og får ikke den naturlige modstandskraft over for de plantesygdomme og skadedyr, der er karakteristisk for de traditionelle frø, der i årtusinder har været dyrket i de områder, hvor de er blevet brugt. Denne sårbarhed gør, at de nye frø nødvendigvis må beskyttes med flere pesticider.

Med den grønne revolution er fødevarerproduktionen ubestrideligt blevet større. Men flere fødevarer er ikke nødvendigvis ensbetydende med, at sulten afhjælpes. I Filippinerne blev nye risfrøtyper hastigt udbredt i løbet af 70-erne. Pesticidforbruget steg til det fire-dobbelte. I løbet af 10 år fordobledes risproduktionen, og Filippinerne kunne eksportere ris. Produktionsudvidelsen nedbragte bare ikke sulten blandt de fattige, idet undersøgelser foretaget af WHO viste, at filippinerne er det dårligst ernærede folk i Asien. Når folk sulter, hænger det altså

ikke sammen med, at der ikke er mad nok, men at den proletariserede del af befolkningen ikke har midler til at købe tilstrækkeligt med levnedsmidler.

Det er kun en mindre del af pesticiderne, der direkte anvendes for at øge den lokale levnedsmiddelproduktion i u-landene. Langt den overvejende del af pesticiderne sprøjtes på salgsafgrøder, dvs. afgrøder med eksport for øje, og afgrøder der kan dyrkes enten i plantager eller blandt lokale bønder. For at opnå en tilstrækkelig kvalitet og et stabilt udbytte bruges mange og forskellige pesticider. Bomuld er en af de afgrøder, der kræver en virkelig intensiv pesticidindsats, og 45 til 50 pesticidspøjtninger er det normale for en afgrøde. En del af disse pesticider følger med, når bomuldsfrøene presses til foderkager, der kan ende i danske komaver og blive til kløvemælk.

Skurkene

Faren ved pesticidet phosvel blev offentligt kendt i 1976, da det blev afsløret at arbejderne i Velsicols fabrik i Texas havde udviklet alvorlige forstyrrelser i centralnervesystemet. Arbejdskammeraterne kaldte dem "phosvelspøgelser",

fordi de mistede evnen til at arbejde, tale og tænke klart. Arbejderne lagde sag an mod Velsicol, og selskabet lukkede fabrikken. Alligevel fortsatte virksomheden med at sælge dette pesticid i den tredje verden, bl.a. til Panama og Mexico.

I "Giftcirklen" er der mange eksempler på, hvordan firmaer har forsøgt at sælge pesticider, der af en eller anden grund er blevet forbudt i produktionslandet, til u-landene. Brænder pesticid-firmaer inde med store lagre af kræftfremkaldende pesticider, prøver man afsætningsmulighederne andre steder i verden for dog at hente noget af sin profit hjem.

Man kan godt undre sig over disse salgsmetoder, og over at de tilsyneladende er så generelle, som det ser ud. Mange af de pesticider, der er kendt som problematiske, er typisk udviklet for en række år siden, og de er ofte meget bredspektrede, dvs. det er mange forskellige organismer, der bliver ramt af midlet. I industrilandene er tendensen rettet mod udviklingen af pesticider, der har en meget specifik funktion, og det drejer sig om produkter, der har en lang produktudvikling bag sig, og hvor der er gennemført en række undersøgelser for at vurde-

re stoffets skadelige effekter. Det burde altså være i pesticidgiganternes interesse at få begrænset anvendelsen af de bredspektrede pesticider på bekostning af de specifikke og dyrere pesticider.

Det viste sig da også, at den danske pesticidbrancheforenings repræsentant ved et pesticidseminar i marts 1983 i København kunne tilslutte sig "Giftcirkelns" hovedkonklusioner. Denne repræsentant for pesticidbranchen mente også, at det var noget svineeri, der foregik, men at vanskeligheden lå i, at en række af de bredspektrede pesticider var relativt lette at producere, så hvis ikke pesticiderne blev produceret i industrilandene, så ville u-landene selv starte en produktion, og disse lokalt producerede pesticider ville ofte være af en dårligere kvalitet, og dermed bidrage til yderligere skadevirkninger.

Argumentationen er ikke overbevisende, især når man tænker på, at hovedparten af pesticiderne i u-landene bruges til eksportafgrøder, hvor multinationale kapitaler i mange tilfælde er bestemmende for produktionens udformning. En skarpere kontrol med de importerede varer vil relativt let tvinge produ-

centerne i u-landene til at anvende mindre risikable pesticider.

Verdens største tobaks-selskab, British American Tobacco, har fornylig standset forsyningen af det kontroversielle insekticid aldrin til tobaksavlere i Kenya. Forskellige undersøgelser tyder på, at aldrin udgør en stor helbredsmæssig risiko for tobaksavlerne. De kenyanske tobaksavlere har en kontrakt med tobaksselskabet, og heri indgår, at de får leveret en pesticidpakke med de anbefalede pesticider. På baggrund af den kritik, der er blevet rejst mod aldrin, er dette pesticid i pakken blevet erstattet af orthene, der dog kun marginalt er mindre farligt end aldrin*. Pointen er, at de multinationale selskaber har god kontrol med pesticidanvendelsen, og der er ingen begrundelse for at anvende pesticider, der er afsløret som farlige, til disse eksportafgrøder.

Snavsede pesticider

I diskussionen om pesticiders farlighed fremhæves ofte, at nogle pesticider er forbundet med specielt store ricisi, og nogle gange kal-

* New Scientist, 17. juni 1982.

Pesticider i kaffebønner importeret til USA 1974/1977

Oprindelsesland	Antal prøver	Antal med rest-koncentrationer
Angola	1	1
Brasilien	2	2
Colombia	21	5
Costa Rica	2	0
Dominikanske Republik	1	0
Ecuador	10	6
El Salvador	2	1
Guatemala	5	2
Haiti	1	1
Honduras	2	1
Indien	4	4
Indonesien	1	1
Elfenbenskysten	2	1
Kenya	1	0
Mexico	5	4
Ny Guinea	2	1
Nicaragua	2	0
Panama	1	0
Peru	5	2
Rwanda	1	1
Uganda	1	1
Venezuela	2	1
Ialt	74	35

Forureningsprocent: 47%

Påviste pesticider: DDT, DDE, BHC, Lindan, Dieldrin, Heptachlor, Diazinon, Malathion.

des disse pesticider for snavsede. Den logiske konsekvens af, at nogle pesticider er snavsede, er, at nogle andre så skulle være rene. Det er dårligt sprogbrug. Målet med et pesticid er at dræbe liv i form af bakterier, svampe, planter eller dyr. Pesticider er pr. definition farlige for nogen.

I en hel masse tilfælde har man fundet, at pesticiderne ud over deres tilsigtede virkninger også har påvirket økosystemerne på steder, hvor det ikke var ønsket. DDT kan f.eks. ophobes i naturen med alvorlige skadevirkninger for de højeste led i fødekæderne. Det tog lang tid, inden DDT blev erkendt som et særligt problem. I 20 år pudrede man løs med dette snavsede pesticid uden at ane uråd. Det viste sig så, at der var al mulig god grund til at stoppe brugen af DDT.

Mange af de pesticider, der er mere specifikke, og som anvendes i dag i de industrialiserede lande, har ikke været i brug i særlig mange år. Hvis vi skal drage en lære af historien, må det være en overordentlig for-

sigtighed, inden man ubekymret bruger løs af pesticiderne. Nok er undersøgelsesprogrammer omkring vurderingen af pesticiders toksicitet mere almindelige og udbyggede i dag, men det bliver aldrig muligt at forudse alle skadevirkninger.

Danmarks rolle

Danske virksomheder kan også eksportere pesticider uden at de i forvejen er tilladte i Danmark. Miljølovgivningen er indrettet på indsigt og kontrol med de kemiske stoffer, der anvendes inden for Danmarks grænser.

En enkelt dansk virksomhed - a/s Cheminova - hævder sig på verdensmarkedet som producent af insektmidlet parathion (bladan), der er et af de mest anvendte organiske fosformidler i verden. Parathion er et kraftigt virkende giftstof, men det er samtidig også et pesticid, der ved passende anvendelse er hurtigt nedbrydeligt i naturen. Kemisk Værk Køge og Esbjerg Kemikaliefabrik producerer herbicider. Det er de tre virksomheder, der produce-

rer pesticider i Danmark, og ingen af dem er store nok til at foretage udviklingsarbejde omkring nye pesticider. Til gengæld importeres mange pesticider til det danske landbrug, og altså også en række uønskede pesticider, gennem import af produkter fra den tredje verden.

Der er altså god grund til at forholde sig til pesticidproblematikken i forhold til u-landene.

Jeg mener, at man i den sag må anlægge to synsvinkler.

For det første er der pesticidresterne i produkterne fra u-landene. Her mener jeg, at man med god samvittighed kan skærpe kontrollen med pesticidniveauerne og forbyde tilstedeværelse af en række af de pesticider, der er erkendt som farlige. DDT, Lindan osv. bør overhovedet ikke accepteres. Internationale bestræbelser skal også entydigt rettes mod forbud mod disse bredspektrede pesticider. Forbud af denne art vil alene ramme de kapitaler, der i u-landene er involveret i at producere eksportafgrøder.

I de situationer er der rigelige økonomiske muligheder for at anvende andre pesticider eller muligheder for at udvikle mere selektive indgreb overfor skadeorganismerne. Forbud kan ligefrem sætte en fornuftig udvikling i gang.

Anderledes stiller det sig med u-landenes egen landbrugsproduktion, til den interne forsyning med fødevarer. Her mener jeg, at der kan være tilfælde, hvor det er vanskeligere at være så restriktiv omkring pesticidanvendelsen. For at u-landene ikke helt skal komme i lommen på multinationale pesticidproducenter, mener jeg, at man må acceptere, at en anvendelse af bredspektrede pesticider må være en afgørelse, der træffes af u-landet selv. Til gengæld bør internationale hjælpeforanstaltninger i højere grad rettes mod forskning i at bevare og udvikle sorter af afgrøder, der er modstandsdygtige overfor skadedyr og sygdomme - og etablering af en biologisk indsigt, der kan give de bedste lokale muligheder for indgreb overfor skadeorganismer.

H.S.

David Weir og Mark Schapiro

Gift Cirklen

Farlige pesticider i
det globale miljø

Kemikalieaffald

Sidste nummer af NOAH-bladet handlede om giftdeponeringer i Danmark. I bladet kom man bl.a. ind på den store landsdækkende kortlægning af kemikalieaffaldsdepoter, som Miljøstyrelsen offentliggjorde i foråret 83.

Kortlægningen har nu resulteret i en ny lov – Lov om kemikalieaffaldsdepoter – der skal sikre, at det omfattende og kostbare oprydningsarbejde kommer i gang.

Men betyder dette, at problemerne med de gamle giftdepoter nu er løst på en forsvarlig måde? – desværre langt fra! Med denne artikel forsøger NOAH-Glostrup at udvide temanummerets kritikpunkter af den måde, myndighederne har grebet denne alvorlige sag an på.

Miljøstyrelsen iværksatte i 1980 kortlægningen af lossepladser og lokaliteter med henlagt eller nedgravet kemikalieaffald. Målet var at finde ud af, hvor den danske industri havde gjort af sit kemikalieaffald i perioden 1945-76.

Amterne fik til opgave i samarbejde med kommunerne at opspore affaldet og beskrive deponeringsstederne.

Miljøstyrelsens vejledning til arbejdet indeholdt en liste over 12 brancher (se NOAH nr. 88-89, s. 8), hvis affald det var særligt vigtigt at opspore, da det kunne udgøre en fare for mennesker og miljø.

giftige tungmetaller (arsen, bly, cadmium, kobber mm.).

Jern- og metalstøberier, der skal af med phenolholdigt støbesand eller måske hærdesalte, som indeholder metalrester og cyanider i store mængder.

Metalindustrien, der i forbindelse med overfladebehandling af emner har anvendt fosfateringsbade o.lign. samt store mængder lak og maling, og derfor har haft affald såsom metal slam, opløsningsmidler, malingsrester mv.

Trykkeribranchen (papir- og tekstiltryk), der har brugt store mængder af organiske opløsningsmidler, herunder meget giftige klorerede forbindelser.

Kortlægningens værdi er jo knap så stor, hvis myndighederne kun *forsøger* at finde en mindre del af det nedgravede kemikalieaffald. Det skal nævnes, at disse fire brancher rummer betydeligt flere virksomheder end de 12 brancher, Miljøstyrelsen medtog.

Hvis Miljøstyrelsen dernæst skulle have sikret sig, at amter/kommuner fulgte vejledningen, burde den have udbedt sig redegørelser over, hvilke virksomheder der havde været i gang i perioden 45-76. Virksomhe-

derne skulle herefter være afkrævet oplysninger om, hvor de havde gjort af deres farlige kemikalieaffald. Så havde man vidst, hvad der var gravet ned, hvor det lå, og hvor meget der var.

Det gjorde man ikke – og det fik katastrofale følger for kortlægningens værdi.

I stedet bad Miljøstyrelsen blot om en liste over, hvor der var nedgravet kemikalieaffald. Det gav de lokale myndigheder mulighed for at slippe let om ved opgaven. Fluks udfærdigede kommunerne derfor en liste over de *kendte* lossepladser. At dette simple arbejde alligevel tog sin tid – og tilsyneladende overstejede mange kommuners evner – er ret naturligt. Det skulle jo nødvendigvis se ud som om man ikke " gravede dybt " i sagen.

Præcis sådan må et bureaukrati virke, der er inderligt ligeglad med sagerne indhold, og som kun føler sig forpligtet til at opfylde nogle formelle krav. At de " ansvarlige " lokalpolitikere ikke har skubbet på, kan måske umiddelbart undre, hvis man ikke kender den politiske prioritering: Forurening skal skjules så længe som muligt – ellers bliver der bare beboerprotester. Hvilken lokalpolitiker har lyst til at få afsløret, at der også i " hans " kommune findes et " Harboøre Tangge " ?

De, der sidder i toppen af hierarkiet (miljøstyrelse, miljøminister) kender selvfølgelig disse mekanismer: men de er måske også godt tilfredse, blot det ser ud som om sagen undersøges?

Hvem der i hvert fald ikke kan være tilfredse, er de borgere, der får ødelagt deres miljø, bl.a. gennem forurening af grundvandet.

Selvfølgelig er der forskel på, hvor overfladisk amterne har arbejdet med sagen. Fyns amt har f.eks. *forsøgt*

at fastholde Miljøstyrelsens tanke om at undersøge, hvor de mistænkelige virksomheder har gjort af deres affald. Hovedstadsrådet derimod har helt apatisk blot beskrevet de steder, som kommunerne har udpeget. I øvrigt en underlig måde at varetage sine meget store vandindvindingsinteresser på. Og det bliver ikke mindre uheldigt af, at hovedstadsområdet i den pågældende periode husede størstedelen af dansk industri.

De "glemte" depoter

Det kan altså konstateres, at kortlægningen langt fra får alle kemikalieaffaldsdepoter med. I alt registreres ca. 3000 lokaliteter, men om de 12 branchers virksomheder (og alle de andre?) har benyttet disse eller nogle helt andre steder, er uvist.

Et oplagt sted (jfr. BT-kemi og Cheminova i Ballerup) er på virksomhedens eget areal.

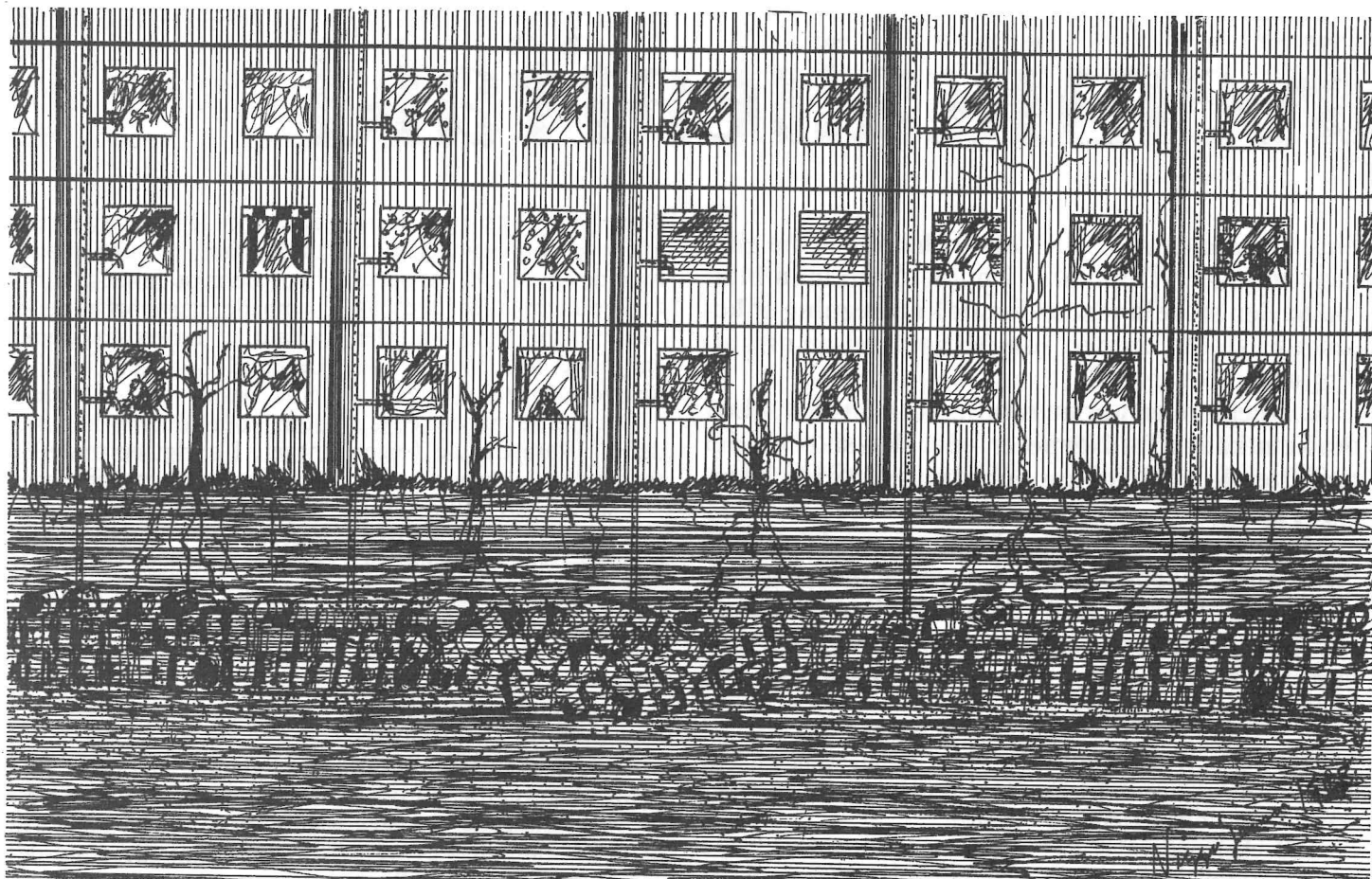
Kortlægningens værdi illustreres af, at Hovedstadsrådet kun har "undersøgt" (undersøgelsernes kvalitet vender vi tilbage til) 9 virksomhedsgrunde. For dem "alle" gælder, at man i forvejen vidste, at der var henlagt/nedgravet kemikalieaffald. Kortlægningen har ikke bragt en eneste ekstra frem i lyset. Til sammenligning kan anføres, at den første af de 12 brancher (galvano-industri) figurerer i erhvervstællingen fra 1958 med 102 virksomheder i hovedstadsregionen. Skulle man have checket alle 12 branchers virksomheder i 1958 i hovedstadsområdet, ville det have drejet sig om ca. 700. For øvrigt havde det vel været oplagt, at Miljøstyrelsen havde bedt amterne/Hovedstadsrådet checke kommunernes ind-

Det er langt dyrere at lade kemikalierne brede sig og først sætte ind, når situationen er tilspidset.

Miljøstyrelsen giver gode råd i sin pjeces om kemikalieaffald.

Det kan undre, at Miljøstyrelsen f.eks. ikke medtager følgende brancher:

Jern-, stål- og metalværker, der står tilbage med store slagge-rester og røgfiltermasser, der kan indeholde betragtelige mængder af

beretninger med industristatistikken. Men det havde jo forudsat, at kommunerne var gået frem efter Miljøstyrelsens vejledning.

Kortlægningen får altså kun fat i de i forvejen kendte deponeringssteder. Men det værste og farligste kemikalieaffald vil vel ofte være det, der er nedgravet i dybeste hemmelighed. Det er toppen af det isbjerg, som vi har set med sagerne om Cheminova-grunden, Phoenix, Stelling osv. De ville formentlig ikke være med i denne kortlægning, hvis ikke de tilfældigvis (pga. opgravningsarbejder, grundvandsforurening osv.) var kommet i offentlighedens søgelys. At dette ikke kun er en tom påstand kan hurtigt eftervises med et eksempel:

Superfos Glasuld – et eksempel

Forleden blev det nævnt i radioen, at en anlægsarbejder på Superfos Glasuld, Amager, var stødt på et stort lager af fenolholdigt affald. Det interessante ved dette depot er, at det ikke figurerer i Hovedstadsrådets

kortlægning. Virksomheden tilhører ellers branche 2 i Miljøstyrelsens liste over virksomheder, man skal være særlig på vagt overfor.

Sagen bliver bestemt ikke bedre af, at den ansvarlige kommune – Tårnby – flere gange har modtaget klager over virksomhedens affaldsdeponeringer og altså allerede før Miljøstyrelsens kortlægning har haft kendskab til depotet. Og i øvrigt er det ikke "bare" fenoler, der ligger nedgravet på Superfos Glasuld. Depotet tæller også rare ting såsom formaldehyd og cyanoforbindelser, men der skal åbenbart mere til for at komme i betragtning hos myndighederne.

Men nu skal man imidlertid ikke forledes til at tro, at virksomheden har gravet al sit farlige affald ned på selve fabriksgrunden. NOAH-Glostrup har kendskab til, at store mængder fenol- og formaldehydholdigt affald er kørt til en losseplads i Hvalsø kommune. Og denne losseplads figurerer mærkeligt nok ikke i kortlægningen.

Sådanne eksempler kunne man jo nævne mange af (hvad vi i øvrigt har tænkt os at gøre i den kommende tid) – principielt burde man blot mene, at myndighederne burde have lettere ved at opspore sådanne depoter end en lille lokal miljøgruppe, men viljen mangler måske?

De "undersøgte" depoter

Den landsdækkende kortlægning resulterede i registrering af 3.115 depoter. Som antydning forekommer både dette antal og de opgivne giftmængder på de enkelte lokaliteter at være mistænkeligt lavt. Så meget desto mere kunne man så håbe, at der i det mindste ville blive gjort noget effektivt ved de depoter, det trods alt lykkedes at finde, men også her skuffer myndighederne.

Miljøstyrelsen starter frejdigt med at bortbarbere 2.614 pladser fra yderligere undersøgelser. Denne reduktion bygger alene på et skøn foretaget af amterne og Hovedstadsrådet. De 1.297 af disse pladser inde-

holder nemlig ifølge deres skøn intet kemikalieaffald, 662 pladser betegnes som usikre, og om resten af pladserne hedder det i rapporten: "For de resterende 655 lossepladser/lokaliteter har amtskommunerne/Hovedstadsrådet ikke nærmere anført, om disse pladser er usikre eller uden kemikalieaffald. Det kan derfor ikke helt (?) udelukkes, at der på nogle af disse pladser også kan være kemikalieaffald" (s. 16) – så blev man så meget klogere!

Miljøstyrelsens vurdering

Efter således at have udeladt alle de "usikre", er der 501 pladser tilbage. Disse kategoriseres i grupperne A til E efter deres formodede evne til at forurene grundvand eller overfladevand (hvad med jordforureningen?). I grupperne A og B skønnes det, at en hurtig indsats er nødvendig, mens der for C og D er behov for yderligere undersøgelser "i varierende omfang". Hvad så med de 121 pladser i E-gruppen? Jo – her skønnes

der ikke "behov for yderligere aktiviteter" – så sparer man jo også nogle penge!

Af de 3.115 fundne pladser er det altså kun de 380, man har tænkt sig at gøre et eller andet ved. Resten – 88% – har man end ikke tænkt sig at undersøge. En så væsentlig reduktion burde bygge på et rimeligt vurderingsgrundlag, men det er mildt sagt ikke tilfældet. I rapporten hedder det: "Generelt omfatter undersøgelserne ikke en nøje identifikation af kemikalieaffaldet" (og vi kunne ondsksfuldt tilføje, "da man kun har inspiceret lokaliteten for eventuel misvækst"). Jamen hvordan kan man så udelukke langt den overvejende del af depoterne fra en yderligere indsats og tilmed foretage en kategorisering af de resterende? Ikke desto mindre har Miljøstyrelsen åbenbart følt, at der ikke var nogen grund til at ulejlige amterne med flere spørgsmål – eller som det udtrykkes: "I forbindelse med denne gruppering er der ikke indhentet yderligere oplysninger af uddybende eller opklarende art hos

amtsrådene/Hovedstadsrådet" (s. 10-11).

Vurderingens grundlag

Kortlægningen og den senere oprydning af giftdepoterne baseres altså ukritisk på amternes/Hovedstadsrådets vurdering. Men på hvilket grundlag har man så foretaget denne vurdering? Lad os tage Hovedstadsrådet som et eksempel.

Her registrerede man ca. 290 affaldsdepoter, hvoraf ca. 74 pladser ikke formodedes at indeholde farlige stoffer, mens 45 pladser derimod med sikkerhed indeholdt kemikalieaffald. De resterende 171 pladser anede man intet om! Hertil skal lægges, at der jo er et utal af depoter (de farligste?), som myndighederne ikke har kendskab til.

De mange ukendte depoter lyder jo ikke alt for betryggende; men måske er der tale om specielle forhold i hovedstadsområdet? Lad os derfor tage et andet eksempel – Fyns amtskommune. Her fandt man 311 affaldsdepoter, men af disse

vil kun 37 depoter blive undersøgt yderligere. Samtidig anfører man dog: "Det kan ikke udelukkes, at der på andre end de 37 nærmere beskrevne deponier kan være henlagt eller nedgravet kemikalieaffald, ligesom forekomster af affaldsdeponier kan være undsluppet kommunens kortlægning" (s. 5) – ærlig snak!

Noget tyder altså på, at usikkerheden hos Hovedstadsrådet ikke er et enestående fænomen, men at den også præger amternes arbejde. – Og det bliver Miljøstyrelsens redegørelse jo ikke ligefrem bedre af. Det erkendes da også, at der er en variation i kvaliteten af amternes undersøgelser: "F.eks. kan det nævnes, at nogle amtskommuner tilsyneladende har registreret samtlige lossepladser/lokalteter, hvor det ikke med sikkerhed vides, at der ikke er henlagt/nedgravet kemikalieaffald (?), mens andre tilsyneladende kun har registreret pladser, hvor der er sikkerhed for, at kemikalieaffald er henlagt/nedgravet" (s. 16).

Dette kan måske forklare det lidt besynderlige i, at man i Fyns amt har fundet flere affaldsdepoter end i hovedstadsregionen. Dette på trods af, at sidstnævnte i den betragtede periode – 1945 til 1976 – har været præget af en langt større industriel aktivitet end Fyns amt, men måske er de fynske depoter ikke så store – eller hvad?

En speget affære

Men nu tilbage til Hovedstadsrådets undersøgelse. I temanummeret kunne man læse, at der for ca. halvdel af de 45 udvalgte depoter skulle foretages forskellige afværgeforanstaltninger, mens resten stort set endte i "mølposen". Men hvad var kriterierne for denne udvælgelse?

Vurderingerne byggede stort set på oplysninger indhentet fra kommunerne, virksomheder o.lign., og

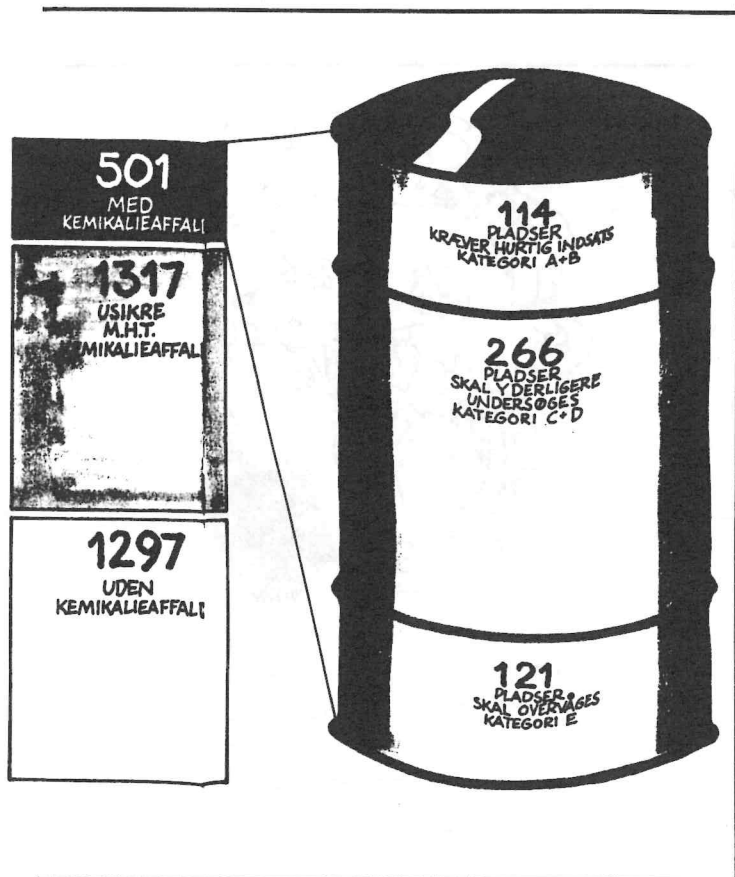
kvaliteten af disse oplysninger kan mildt sagt diskuteres. Kun på 11 pladser fandt Hovedstadsrådet det berettiget at foretage egentlige undersøgelser. På resten af de 45 pladser nøjedes man med en kort besigtigelse for evt. at afsløre fysiske tegn på forurening (misvækst o.lign.). Et nærmere kig på Hovedstadsrådets oplysninger om de 45 pladser afslører, at væsentlige forhold såsom depoternes størrelser, art, driftsperiode osv. i mange tilfælde er fuldstændig ukendte. Denne usikkerhed går igen i endnu højere grad for de "frikendte" depoters vedkommende. Det fremgår klart af det baggrundsmateriale, som vi gennemgår på Hovedstadsrådet. Og for at det ikke skal være løgn, viser det sig tilmed, at adskillige kommuner overhovedet ikke eller kun delvis har besvaret de skemaer, som var en vigtig forudsætning for undersøgelsen!

På trods af disse spegede forhold har Hovedstadsrådet altså ikke tøvet med at foretage en kategorisering, ligesom landets øvrige amter. Og det er altså denne vurdering, der ligger til grund for Miljøstyrelsens rapport og hermed for den nye lovs tilblivelse.

Loven

Den nye lov bygger således på et grotesk grundlag, og bl.a. derfor er der alvorlige mangler ved loven. Af de værste kan nævnes:

- 1) Loven sikrer ikke, at alle kemikalieaffaldsdepoter bliver opsporet. De virksomheder og personer, der ved hvor affaldet er havnet, har nemlig efter loven ikke pligt til at anmelde det. Kommunerne og amterne bliver gjort ansvarlige for at finde eventuelle depoter, og de har en økonomisk og politisk interesse i, at depoterne ikke bliver fundet.
- 2) Loven sikrer ikke, at myndighederne finder ud af, hvad der rent faktisk findes i depoterne.

Kortlægningen har allerede vist hvor spinkelt et grundlag, man kan "frikende" pladser på.

- 3) Loven sikrer ikke, at farligt kemikalieaffald destrueres. Man forestiller sig, at langt det meste kemikalieaffald skal blive liggende uden nogen egentlige afværgeforanstaltninger.
- 4) Loven sikrer ikke, at de mulige ofre underrettes. Hvis myndighederne alene vælger ikke at gøre noget ved depotet, vil de mulige ofre for sent få at vide, at de boede på en "tidsindstillet bombe".

- 5) Loven fritager forurenere for betalingen. De virksomheder, der før 70'erne var de eneste, der vidste, hvor farligt det kemiske affald fra deres produktion egentlig var, går fri, blot fordi der ikke var en lov, der direkte påbød dem at udvise en smule ansvarlighed i omgangen med deres affald. Men hvorfor skal du og jeg betale fysisk og økonomisk for denne uansvarlighed?
- 6) Loven sikrer ikke, at offentligheden holdes underrettet om, hvordan loven administreres, og

at offentligheden kan gribe ind, når myndighederne negligerer problemerne. Der er ingen ankenemuligheder.

NOAH-Glostrup ønsker et enigt folketing tillykke med den nye lov.

NOAH-Glostrup
Flemming Allermann
Jens Andersen
Niels Pedersen

Kildehenvisninger:

1. Kemikalieaffaldsdepoter. Redegørelse fra Miljøstyrelsen 1983.
2. Kemikalieaffald. Rapport fra en arbejdsgruppe under Miljøstyrelsen, 1975.
3. Kortlægning af lossepladser og lokaliteter med kemikalieaffald i hovedstadsregionen. Arbejdsdokument fra Hovedstadsrådet, 1982.
4. Kortlægning af affaldsdeponier. Henlagt eller nedgravet kemikalieaffald 1945-1976. Fyns amtskommune, 1982.
5. Erhvervsstrukturen i amter og kommuner. Erhvervsstillingen 1958. Danmarks Statistik, 1963.

Nordisk Alternativkampagne inbyder til

Nordisk idédyt

om en alternativ fremtid

1. september 1983 — 1. februar 1984

VÆR MED TIL AT BYGGE EN ALTERNATIV FREMTID :
— SLIP DINE IDEER LØS —

Nærmere oplysninger:

NORDISK ALTERNATIVKAMPAGNE
HØJLEDDET 12
2840 HOLTE

Kære NOAH-blad

Jeg har lige hørt en indlæsning af NOAH's Utopiblud (nov. 82), og derfor iler jeg med at kontakte jer. - Jeg må hellere starte med at præsentere mig. Jeg hedder Kurt Rosdahl og bor i Næstved. Jeg er meget stærkt synshandicappet og har været totalblind i flere år.

Lad mig lige sige noget meget væsentligt. Det er et meget fint blad med væsentlige artikler og temaer. Jeg vil gerne komme med nogle bemærkninger om Utopia og fremtiden og samfundet og så videre. Det må også være sådan, at der er plads til os, der er handicappede, både de, der som jeg er blinde og svagtsynede, men også de, der er døve og etbenede, de som er trætte og har hjertesygdomme og mange, mange fler.

For det første må der være brug for os også som arbejdere, eller rettere sagt både som ydere og nydere. Vi vil ikke gemmes hen på veludstyrede plejehjem og hospitaler, hvor man kan komme af med os på en human og veltilrettelagt måde, der giver andre god samvittighed, fordi vores fængsler og fangelejer virker tiltalende. - Alle er jo handicappede på en eller anden måde, måske p.gr.a. deres opvækst, følelser, påvirkninger osv.

Som blind har jeg tænkt over, at lykke ikke altid er jeres sygehuse, som kan operere og gengive os synet. Det er heller ikke altid alle hjælpemidlerne, altså talemaskiner, blinklys med lyd osv. i en uendelighed. Alt det er godt, nogle gange også helt nødvendigt. Men det ville være bedre at have mennesker, som kunne se for mig, så ville det andet ofte være ligegyldigt. Det er netop p.gr.a. ensomheden og aleneheden, at de ting bliver nødvendige.

Hvis man satte en blind og en i kørestol sammen, kunne de sammen klare alt. Den blinde kunne sige: "Tag det på hylden. Nej, længere til højre. Lad mig lige se. Der står at ... Er det det, du vil have?" osv. Det ville være at leve og have menneskelig kontakt. Jeg er tale-høre-pædagog. Jeg er motorisk handicappet for skolevæsen og børneinstitutioner. Jeg synes selv, jeg har klaret mit arbejde godt, mens jeg har været totalblind. Det er selvfølgelig seende sammen med sekretærhjælp, med båndoptager, med taxikørsel. Tænk, hvis jeg havde en det kunne jo være en arbejdsløs, og en som netop var handicappet på en anden måde og derfor ikke kan klare sig selv.

Utopi. Det er selvfølgelig det, der ikke kan lade sig gøre. Vi siger jo netop: Nej, du, det er utopisk. Men så ved vi jo, hvad vi skal stræbe efter. For vi kan altid komme det lidt nærmere, end vi er nu - netop fordi vi ikke kan nå det. Hvis vi havde nået det, og der ikke var mere at opnå eller opleve eller forbedre, så kunne vi jo lige så godt lægge os til at dø alle sammen. Det store er nok ikke at gennemføre det ideelle lykkelige. Det vanskelige er nok at finde ud af, hvad det ideelle lykkelige er. Derfor må vi uafbrudt stræbe efter at nærme os det, og samtidig give andre lov til også at nærme sig deres Utopia.

Derfor er beslutningsprocesserne så væsentlige. Hvordan giver vi alle lov til samtidig at få deres vilje? Hvis samfundet skal have det godt på individernes bekostning, så har samfundet det jo ikke godt. Og så må vi også huske, at vi ikke bare skal være praktiske eller kun være skrivebordsfilosoffer hele tiden. Det er rigtigt, at vi skal være praktiske, og at vi skal videre. Men det er også rigtigt, at noget af det, der er dejligt ved at leve og være menneske, er det at få ideer, selv om det kun er en lille bitte smule.

Det kan ske ved, at man holder foredrag fra en talerstol, eller ved at man sidder halvfuld på en beverding og fortæller, hvad den amerikanske præsident eller den russiske general eller den kinesiske formands kone burde have gjort eller sagt. Man kan skrive læserbreve, eller ge sin mening i radioens spørgeprogram, tale med eller til præst eller læge eller psykiater eller sovekammerat eller medpassager i toget. Der er nogle, som arbejder strengt og længe, hvis de bare har en dagbog, de kan meddele ideerne til. Andre finder sig i at lave ingenting, hvis de bare får lov at fortælle hunden, hvordan det hele bliver, hvis de får magten.

Hvis der ikke er et mål at stræbe efter, er der da ikke noget ved at stræbe eller arbejde eller trække vejret.

Min kone, min elskede, min simpelt hen kammerat og ven, min lytter og fortæller døde sidste sommer. Derfor føler jeg, hvor tung tilværelsen bliver, fordi nogle mål og drømme forsvinder. Jeg må derfor ofte i svære stunder klynge mig til ord som: Du må jo sørge for, at hun ikke har levet forgæves. - Du skal huske dine efterfølgere. - Du skal huske, at du har besluttet, at DE aldrig skal få slået dig ud. - Husk at tilså hele verden med solsikker og mælkebøtter.

Jeres Utopiblud har sat en masse tankestrømme i sving. Jeg håber også, jeg får det næste at høre.

Med tak og de venligste hilsener fra Kurt Rosdahl.

Der var engang en epoxysag

I år trådte hovedbekendtgørelsen for stoffer og materialer i kraft. Det er den, som skal regulere brugen af farlige stoffer i arbejdsmiljøet. Den ligner til forveksling den bekendtgørelse, der regulerer brugen af epoxy. Det er derfor vigtigt at se på sidstnævntes baggrund og konsekvenser for at kunne se lidt ud i fremtiden.

Sagen startede i 1975, hvor LO anmodede Arbejdstilsynet om at regulere anvendelsen af fugemasser. Disse fugemasser indeholdt bl.a. epoxy. I foråret 1978 nedsatte Arbejdstilmiljørådet et udvalg, der skulle forhandle sig frem til en bekendtgørelse, der skulle regulere brugen. At man i det hele taget tog problemet op, skyldtes at en bestanddel af epoxy er meget allergifremkaldende. Kort efter offentliggjorde Mutagengruppen på Pharmaceutisk Højskole nogle undersøgelser, der godtgjorde, at en række bestanddele i epoxy sandsynligvis var kræftfremkaldende.

Den 3. juni 1978 holdt Byggefagenes Samvirke konference i Odense. Her fremlagde Mutagengruppen igen deres resultater, og på den baggrund vedtog Byggefagene en landsdækkende boycott af epoxy. De ansatte i byggeriet havde længe følt epoxy's allergiskabende egenskaber på deres krop, men at det også skulle være kræftfremkaldende var dråben, der fik bægeret til at flyde over.

Efter konferencen startede der en konflikt, der havde mange forgreninger over hele landet. Mest kendt er nok rensningsanlægget Lynetten, selvom det gik dårligst for Byggefagenes Samvirke her. Men Lynetten var eksemplet, hvorom alle sloges. I det følgende vil jeg prøve at gengive Lynettesagen kronologisk. Vedrørende det faglige indhold i epoxydebatten se: "Videnskaben og epoxy".

5/6-1978: Fire arbejdere på Lynetten nægter at arbejde med epoxy.
16/6-1978: Arbejdstilsynet skynder sig at lave en redegørelse, hvori der bl. a. står: "Når sikkerhedsforanstaltningerne følges, anser man ikke, at der foreligger en kræftrisiko for mennesker."

12/10-1978: Arbejdsretten kender annonce, der opfordrer til boycott af epoxy, ulovlig. Samtidig udtaler den, at aktionen på Lynetten "må anses for retsstridig" (Inf. 13/10-78).

15/10-1978: Arbejdstilsynet udsender en bekendtgørelse, der skal regulere epoxy. Bekendtgørelsen forbyder ikke epoxy. Udover krav om forskellige sikkerhedsforanstaltninger kræves stofferne anmeldt til Arbejdstilsynet. Endelig er der også krav om en særlig brugsanvisning. Alt dette lyder jo meget godt, men bekendtgørelsen inderholder imidlertid også en paragraf, der giver Arbejdstilsynet mulighed for at dispensere fra næsten alle bestemmelserne. Dette har i praksis medført, at det overvejende er den enkelte arbejder, der er blevet indkapslet i rumdragter - totalt isoleret fra deres omverden - uden at de kan være sikre på ikke at blive syge.

26/6-1979: Et flertal i Københavns budgetudvalg anbefaler, at epoxy bruges på Lynetten.

1/7-1979: Villo Sigurdsson nægter at føre budgetudvalgets beslutning ud i livet. Han beordrer i stedet Lynetten sat i gang uden påsmøring af epoxy. Egon Weidekamp spørger Indenrigsministeren, om Villo Sigurdsson kan fratages sagen.

10/7-1979: Indenrigsministeren meddeler, at Villo Sigurdsson godt kan fratages sagen.

17/7-1979: De øvrige borgmestre i København fratager Villo Sigurdsson Lynettesagen.

20/8-1979: Egon Weidekamp mener at have løst Lynette-konflikten ved at have fundet et nyt ufarligt epoxyprodukt.

22/8-1979: Lynetten sættes under skarp bevogtning af politiet.

30/8-1979: Byggefagenes Samvirke blokerer Lynetten.

30/8-1979: Arbejderne på Lynetten nedlægger arbejdet i protest mod, at indgangen er bevogtet.

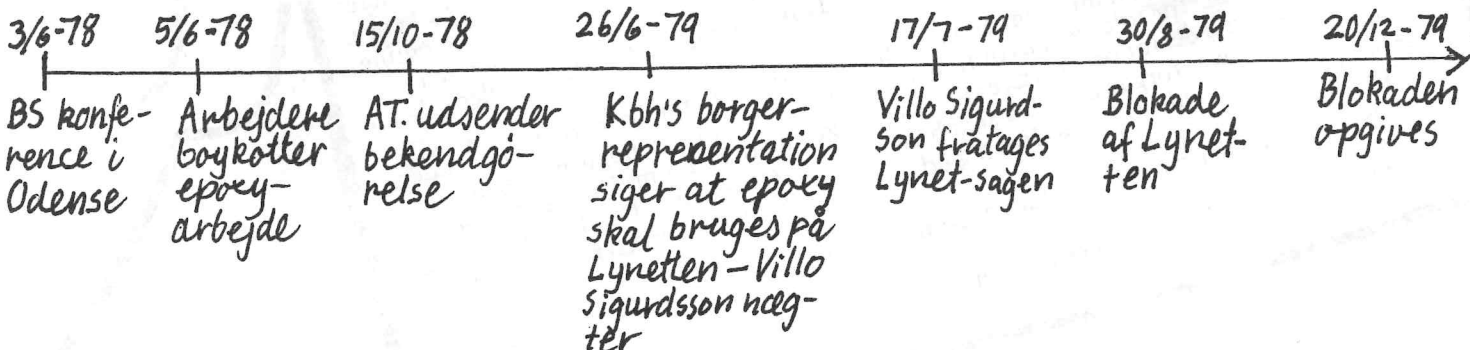
30/8-1979: Mutagengruppen har afprøvet den nye "ufarlige" epoxy og vist, at den er lige så farlig som de øvrige epoxyprodukter.

4/9-1979: Poul Christensen, næstformand i SiD, udtaler, at SiD's medlemmer godt kan påtage sig at påsmøre epoxy på Lynetten.

6/9-1979: Erik Andersen, direktør for Arbejdstilsynet, klager til forstanderen for Pharmaceutisk Højskole over, at Mutagengruppen "medvirker til at skabe forøgede spændinger omkring arbejdsmiljøet" (Inf. 6/9-79).

7/9-1979: 6000 arbejdere demonstrerer foran Lynetten mod brugen af epoxy.

12/12-1979: Blokaden af Lynetten brydes af politiet.

20/12-1979: Byggetagens Samvirke opgiver blokaden af Lynetten pga. politiets rydning, og fordi blokaden alligevel ikke er effektiv.

Ak ja - det var ikke nogen rar historie. Arbejdsgivere, politi og socialdemokrater er særdeles effektive, når de vil knægte arbejdernes kamp. Siden har ingen

brugt virkelig magt for at opnå et rent og sikkert miljø på arbejdspladserne. Resultatet er da også derefter. Den nye hovedbekendtgørelse for stoffer og materialer ligner epoxy-bekendtgørelsen til forveksling: der er de samme anmelderordninger, det samme krav om brugsanvisninger mm.,

men der er ikke noget reelt forbud mod farlige stoffer.

På trods af alle gode løfter og ord: Som med epoxy er der ikke blevet sikret et sikkert arbejdsmiljø, men derimod er forgiftningen af de arbejdende blevet legaliseret.

PK

Kilder:

Artiklerne står i stor gæld til en rapport lavet på RUC's biologiuddannelse: "Om Kræft og Statsregulering", Biologi modul I 1983. Rapporten kan lånes på RUC's naturvidenskabelige bibliotek.

Videnskaben og epoxy

Diskussionen i epoxysagen var meget bred og omfattende. Denne artikel forsøger kort at trænge ind til, hvad det videnskabelige indhold i debatten var.

Mutagengruppen havde opnået deres resultater ved hjælp af den såkaldte Ames-test. Denne test går ud på, at man har en variant af musetyfusbakterien, som kun kan vokse, hvis den får en mutation i sit DNA (dvs. varige ændringer i dens arveanlæg). Man udsætter den så for det stof, man gerne vil undersøge. Hvis bakterien begynder at vokse, har den altså fået en mutation, som *stoffet* har fremkaldt. Man siger, at stoffet så er mutagen. 90% af de stoffer, som man ved er kræftfremkaldende hos dyr, er også positive i Ames-test. På den baggrund udtalte mutagengruppen, at

mange af bestanddelene i epoxy-stoffer var kræftfremkaldende for mennesker.

Arbejdstilsynet sagde til gengæld, at stoffet ikke havde vist sig at være kræftfremkaldende i tre dyreforsøg, og at de aldrig havde hørt om kræft, som var fremkaldt af at arbejde med epoxy. Disse argumenter blev affyret mange gange, indtil amerikanske undersøgelser viste, at stoffet rent faktisk er kræftfremkaldende hos dyr.

En lignende diskussion kørte også i udlandet. F.eks. fremkom Ashby og Styles i (1) med nogle lignende argumenter imod

brugen af Ames-testen. Ames og Hooper forsvarede deres test i (2) med historien om farvestoffet AF-2: Stoffet blev brugt i enorme mængder i Japan, fordi to dyreforsøg havde været negative. Det blev så afprøvet i en række korttidstests, bl.a. Ames-test, der alle viste, at stoffet var mutagen. Efterfølgende dyreforsøg viste, at stoffet alligevel er kræftfremkaldende i en række dyretests.

Nu kunne man jo forfalde til at tro, at bare videnskaben er enig, så vil et stof blive reguleret. Dette er imidlertid ikke altid tilfældet. Eksempelvis kan nævnes, at vi mennesker er særdeles dygtige til at omdanne nitrit til stoffet DMNA (demethylnitrosamin) i vores mave. Dette stof er et af de

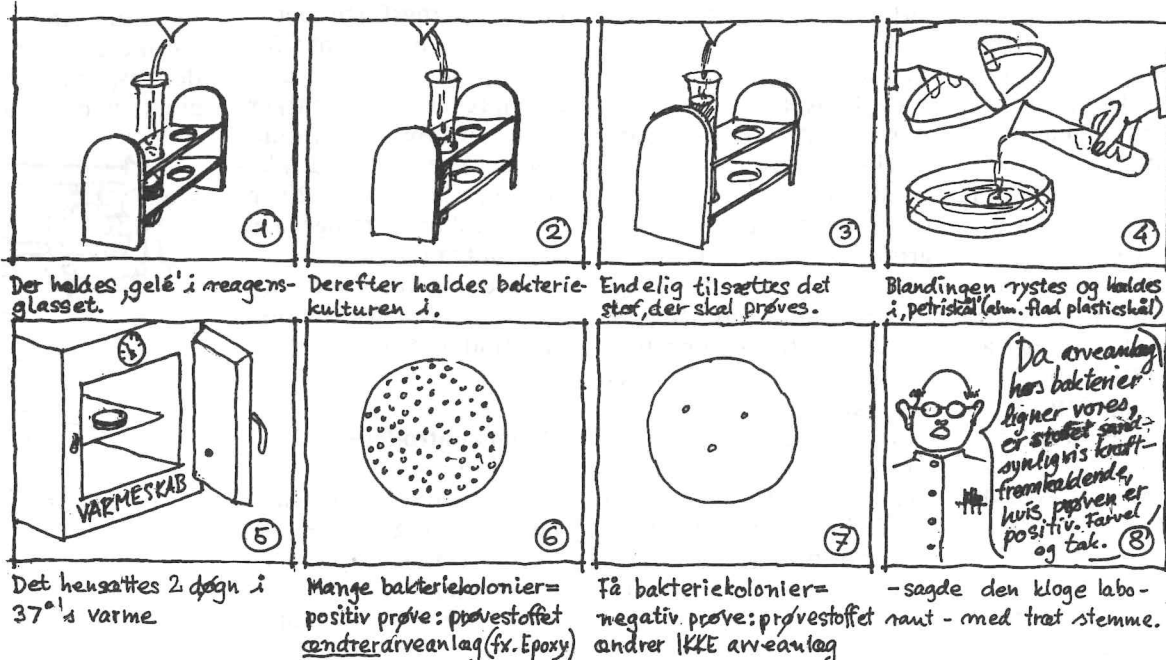
kræftigst kræftfremkaldende stoffer i dyreforsøg. Det er der ikke skyggen af videnskabelig tvivl om. Alligevel må man tilsætte store mængder nitrit til vore fødevarer. Der skal åbenbart et betydeligt pres til, før videnskabelige resultater bliver brugt til fordel for de udsatte. Modsat kan man se, at bare der er den mindste tvivl, vil denne blive brugt som et argument til at forhale handling (med udtalelser som: "Vi er nødt til at være sikre på, at stoffet er farligt.").

PK

Kilder:

- (1) Ashby et al: Nature vol 271, side 452-55
- (2) Ames et al: Nature vol. 274, side 19-20

AMES-TEST.

Nitrat i Danmarks drikkevand

I det sidste år har der i medierne været ført en kraftig debat om nitrat i grundvandet. Det var et notat om grundvandsundersøgelser i Viborg, som satte gang i debatten. Undersøgelserne viste, at grundvandets nitrat-indhold visse steder er foruroligende højt. Men hvordan er grundvandskvaliteten i det øvrige Danmark?

I oktober kom Miljøstyrelsens rapport "Nitrat i drikkevand og grundvand i Danmark" over den landsdækkende undersøgelse.

Hvordan er kvaliteten af det danske grundvand? Det afhænger af, hvem der spørges. I Miljøstyrelsens nye rapport "Nitrat i drikkevand og grundvand i Danmark" hedder det: "På grundlag af en analyse af samtlige tilgængelige grundvandsanalyser kan det konkluderes, at størstedelen af det danske grundvand stadig er nitratfrit eller har et ubetydeligt nitratindhold på mindre end 5 mg/l."

Det er rigtigt, at størstedelen af grundvandet stadig er rent. Men det er også et faktum, at der findes 219 større vandværker, hvor den højest tilladelige værdi på 50 mg nitrat/l er overskredet. Med større vandværker menes vandværker, som pumper mere end 10.000 m³ op årligt. Det svarer til mellem 140-180 persons årsforbrug. 219 større vandværker med for højt nitratindhold er 7,7% af de undersøgte vandværker. De leverer vand til ca. 2,0% af befolkningen.

Som det fremgår af fig. 1 dækker disse gennemsnitstal over store regionale for-

skelle. De største problemer med grundvandet findes i Vestjylland, der har en belastning, som er ca. 3 gange kraftigere end på øerne.

Udover de større vandforsyningsanlæg skønnes det, at 4-5% af befolkningen får drikkevand fra private borer, hvor den højest tilladelige nitratværdi er overskredet. Samlet tyder det på, at 6-7% af befolkningen modtager drikkevand med mere end 50 mg nitrat/l.

Nitratindholdet stiger fortsat

Foruden en status over Danmarks nuværende drikkevands-kvalitet, gør rapporten rede for ændringen i grundvandets nitratindhold gennem de sidste 25 år. Rapporten konkluderer følgende om nitratbelastningen:

- Gennem de sidste 25 år er der sket en betydelig stigning i grundvandets nitratindhold (ca. 300% i landsgennemsnit) fra 4 mg/l før 1960 til 13 mg/l i dag (fig. 2). - Ændringen i grundvandets nitratindhold er understøttet af store lokale og regionale variationer. Mest ty-

pisk i Viborg, Ringkøbing og Sønderjyllands amter med en stigning på 2-4 mg/l pr. år.

- Ved vurderingen af tidsserierne for de enkelte vandværker er der *ikke* noget, som tyder på, at stignings-takten for grundvandets nitrat-indhold aftager.

Disse resultater er alarmerende, især når man ved, at drikkevandet i dag er dannet for 20-30 år siden.

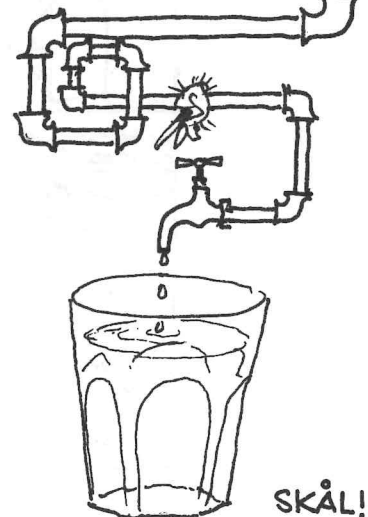
For 20-30 år siden var kunstgødningsforbruget i landbruget beskedent i forhold til de mængder, der i dag spredes ud på markerne. Hvor højt vil nitratindholdet ikke være i drikkevandet, når de sidste 20 års overgødskning trænger ned til grundvandet?

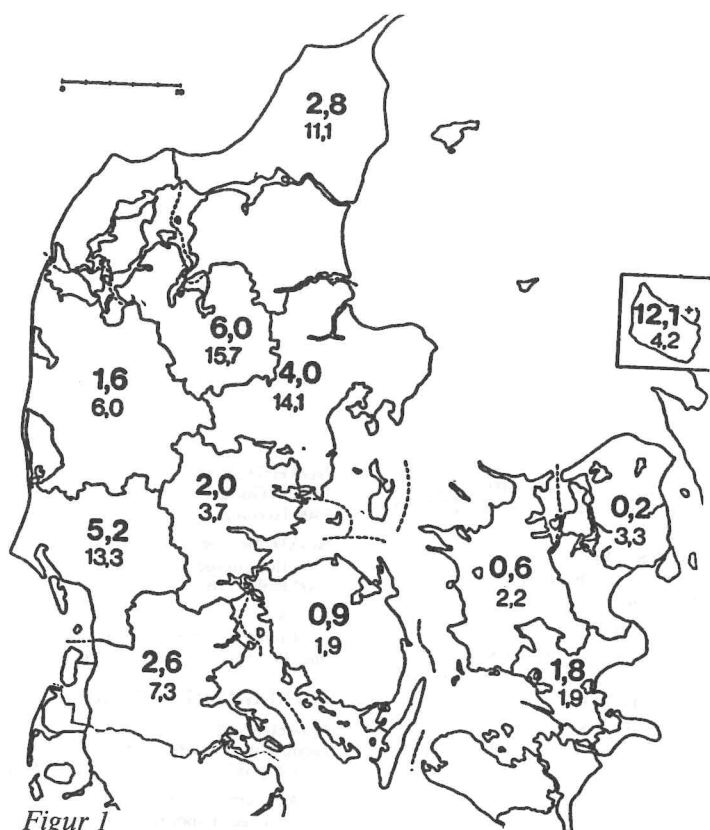
- Gødningsforbruget har hovedansvaret for det høje nitratindhold i grundvandet.

Hvem kontrollerer drikkevandet

I bekendtgørelse nr. 6 af 4. januar 1980 gøres der rede for fastsættelse af kvalitetskrav og hvilke undersøgelser drikkevandet skal underkastes. Det er kommu-

nalbestyrelsen, der er ansvarlig for tilsynet med drikkevandet. De har pligt til at sørge for, at grænseværdierne overholdes. Kommunen skal underrette amtsrådet om tilsynet. Amtsrådet kan give dispensation for anvendelse af drikkevandet, der ikke overholder de krævede værdier. Dispensation kan gives for et enkelt vandforsyningsanlæg eller for et nærmere afgrænset område. Dispensationen bør kun gives, hvor årsagen til det

Figur 1

Drikkevand og vandværker med forhøjet nitratindhold

2,0 % af vandværksvand med mere end 50 mg nitrat pr. liter.

7,7 % af vandværker større end 10.000 m³/år med mere end 50 mg nitrat pr. liter.

+) Tallene fra Bornholms amtskommune er baseret på en enkelt overskridelse i 1981.

forhøjede indhold af nitrat er bestemt af naturgivne forhold. Der kan normalt ikke gives dispensationer, hvor årsagen er forurening. Hvordan vil miljømyndighederne i amterne administrere overskridelse af grænseværdierne?

Dispensationer

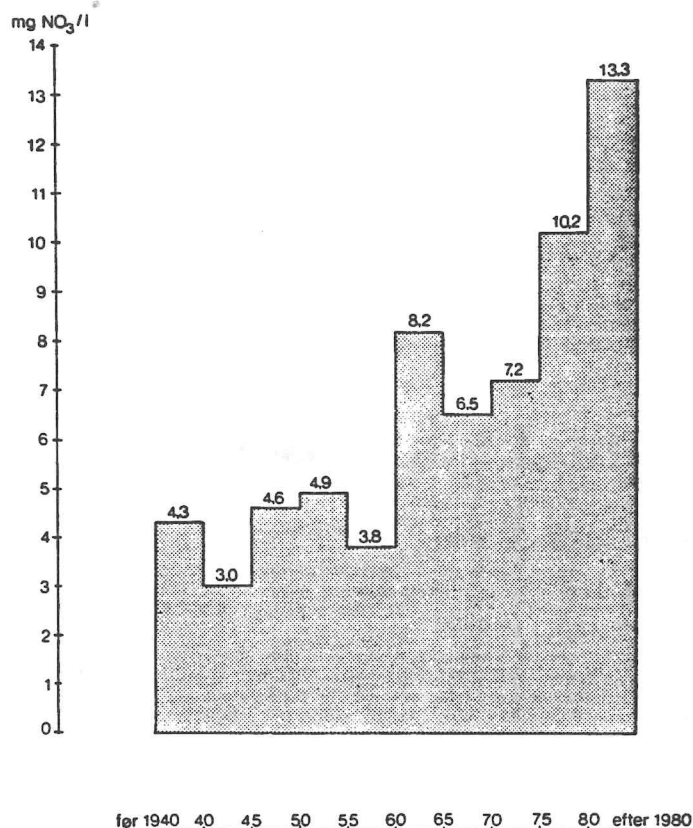
Der er i øjeblikket givet ca. 30 dispensationer for anvendelse af drikkevandet med indhold på mellem 50 og 100 mg/l. Miljøstyrelsen er så forudseende, at der indenfor kort tid vil komme en vejledning med retningslinjer for dispensationsansøgninger. De forventer nemlig, at antallet af ansøgninger vil stige stærkt i de kommende år.

Det vil blive meget interessant at følge, i hvor stort omfang dispensationer fremover vil blive givet. Det afhænger af, om nitrattabet fra landbruget betragtes som forurening eller ej. Vil myndighederne fortsat lade landbruget overgødske deres marker, eller vil der komme restriktioner på gødningsforbruget?

Landbrugets rolle

Landbruget har en vigtig rolle i konflikten om, hvor nitraten i grundvandet stammer fra. Landbruget har i nitrat-debatten sat sig på to stole. På den ene side har landbruget vedkendt sig, at der er et nitrat-tab fra de dyrkede arealer. Men som landbruget siger: "Der vil altid være et nitrat-tab (læs: forurening) fra landbrugsproduktion. Det har der været, siden man begyndte at dyrke jorden for 5000 år siden, så hvorfor skulle det være anderledes i dag? I øvrigt er det byernes fosfor, der er årsagen til forureningen i ferske vande og kystnære områder!"

På den anden side vil landbruget overhovedet ikke vedkende sig, at nitrat har mulighed for at sive ned til grundvandet. De hævder nemlig, at nitraten undergår en række kemiske processer, som ændrer nitrat til den ufarlige luftart kvælstof (80% af atmosfærisk luft består af kvælstof). Men vil al nitraten omdannes kemisk, som landbruget hævder?

Figur 2

Udviklingen i grundvandets nitratindhold i Danmark

10.920 nitratanalyser fra borer dybere end 10 m. Tallene angiver middelværdier for 5-års intervallerne.

Det er svært at tro på. Nitrat-indholdet i grundvandet er stigende samtidigt end, at man ved landbruget administrerer 70% af Danmarks areal. Men landbruget kan klare frisag så længe vores viden om grundvandet er så ringe, som den er. Det vil tage år inden undersøgelser kan give svar på, hvorfor nitratindholdet stadig stiger.

Flere undersøgelser

Befolkningen og miljøet er ladt i stikken. De må vente, til myndighederne har undersøgt sagen til bunds. Der må yderligere undersøgelser til, siger miljøministeren, for der må ske en "vurdering af muligheder og behov for foranstaltninger til imødegåelse og afhjælpning af den tiltagende nitratbelastning af grund- og drikkevand" ...

Inden der kan gribes ind, vil Miljøministeren have svar på:

- Hvilken betydning har de enkelte kvælstofkilder for nedsivningen af nitrat til grundvandet?
- Hvordan påvirker land-

brugets dyrkningsmetoder og afgrødevalg nitrat-nedsivningen til grundvandet?

- Hvilken betydning har de geologiske (jordlagenes forekomst og beskaffenhed) for nitrat-nedsivningen til grundvandet?
- Hvilken betydning har de klimatiske variationer for nitratnedsivningen?

Det vil tage år at få svar på disse meget omfattende spørgsmål. Endnu engang er miljøet blevet sorte-Per, og retten til rent drikkevand er ved at forsvinde.

Fremtiden

Der synes to muligheder tilbage i fremtiden: Enten vil der tegne sig en meget lys fremtid for firmaer, som fremstiller, sælger og installerer rensningsanlæg til fjernelse af nitrat i grundvandet. Eller grænseværdien på 50 mg nitrat/l forhøjes!

Kilde:

Nitrat i drikkevand og grundvand i Danmark. Miljøstyrelsen, oktober 1983.

Kontakt-adresser:

NOAH - EN BEVÆGELSE

NOAH er en bevægelse, som har til formål at forbedre det levende miljø ved aktivt at bekæmpe miljødelæggelsen og dens årsager - og anvise alternativer.

AKTIVT MEDLEMSKAB

"Medlemmer" af NOAH er kun de, som er aktive i en NOAH-lokalgruppe. Aktivt medlemskab koster intet - kun tid og kræfter. Lokalgrupperne arbejder med alle mulige emner, som falder ind under NOAHs formål: økologi, mad og tilsætningsstoffer, genbrug, arbejdsmiljø, landbrug, luftforurening, miljøgifte, byplanlægning, ny teknologi osv. osv.

SEKRETARIATET

Rådhusstræde 13, 1., 1466 K.
(01) 15 60 52 - åben man-fre 10-16
Giro: 5 56 00 39

Følgende grupper har adresse på sekretariatet:

Bladgruppen

Regnskabsgruppen

Forlagsgruppen:

Kontakt NOAH/Århus

Internbladsredaktionen:

Kontakt NOAH/Odense

EMNEGRUPPER I KØBENHAVN

NOAH/Industri
Kim Christiansen, Parcelvej 122 A,
2830 Virum. (02) 85 66 96

NOAH/byplan
Torben Aaberg Jørgensen,
Sundbyvestervej 99, v. 13,
2300 Kbh. S. (01) 55 97 54

NOAH/U-land
Pia Frederiksen, Traverbanevej 7,
2920 Charlottenlund. (01) 63 32 22

NOAH/madgruppen
Michael S. Jørgensen,
Ndr. Røsevej 8, st.th., 2300 Kbh. S.
(01) 58 75 80

og
Niels Victor Nielsen,
Baltorpevej 69, 2.th., 2750 Ballerup.
(01) 65 56 27

NOAH/Teater
Carl Chr. Nielsen,
Skydebanegade 12, st.tv., 1709 Kbh. V.

ØVRIGE EMNE-GRUPPER

NOAH/Ø-lejr
Mikael M. Andersen,
Malmøgade 9, st., 2100 Kbh. Ø.
(01) 42 92 46

NOAH/Trafik, Sindshvilevej 1,
2000 Kbh. F. (01) 87 77 72

NOAH/Ud-land
Mikael M. Andersen & Merete Dalby
Malmøgade 9, st., Kbh. Ø.
(01) 42 92 46

LOKALGRUPPER (inddelt efter postnr.)

SJÆLLAND

NOAH/Vesterbro
Ole Andresen,
Ingerslevsgade 162, 1.tv., 1705 Kbh. V.
(01) 23 36 38

NOAH/Frederiksberg
Miljøcafeen, Sindshvilevej 1,
2000 Kbh. F. (01) 87 77 72

NOAH/Østerbro
Anita Lerche, Ved Hegnet 3, 5.,
2100 Kbh. Ø. (01) 42 66 51

NOAH/Amager
Kurt Hilscher, Skovmarken 2,
2770 Kastrup. (01) 51 76 06

NOAH/Valby
Kirsten L. Larsen, Skjulhøjalle 75, 4.,
2720 Vanløse. (01) 71 06 80

NOAH/Glostrup
Viggo Jensen, Hvissingegade 6
2600 Glostrup. (02) 45 49 38

NOAH/Ballerup
Lone Hansen, Høstbuen 14,
2750 Ballerup. (02) 97 79 73

NOAH/Gladsaxe
Helle Monberg, Christoffersallé 85,
2800 Lyngby. (02) 98 96 44

NOAH/Lyngby
Finn Solgård, Eremitageparken 237,
2800 Lyngby. (02) 88 71 68

NOAH/Gentofte - Gentofte Miljøcafé,
Baunegårdsvej 2 C, 2820 Gentofte.
Tlf.: Karoline Malmkjær privat
(p.t. ikke aktiv) (01) 65 53 86

NOAH/Helsingør
Anette Hansen, Søndermarken 82, 1.,
3060 Espergårde. (02) 23 53 95
(p.t. ikke aktiv)

NOAH/Stenløse
Susanne Olsen, Bygaden 17,
2660 Stenløse.

NOAH/Farum
Signe Gervin, Fuglsangpark 11,
3520 Farum. (02) 95 72 36

NOAH/Bornholm
Jens Blædel, Sveasvej 25,
3700 Rønne. (03) 95 84 29
(p.t. ikke aktiv)

NOAH/Roskilde-Lejre
Gert Karlsen, Weysegangen 4,
4000 Roskilde. (02) 36 84 29

NOAH/Slagelse
Charlotte Dalsgård, Bildsøvej 52,
Kirke-Stillinge, 4200 Slagelse.

NOAH/Kalundborg
Kaj Otto Jensen, Strandparken 89,
4400 Kalundborg. (03) 51 23 39
(p.t. ikke aktiv)

NOAH/Holbæk
Marianne Kristensen, Gl. Skovvej 125,
4420 Regstrup. (03) 48 31 24

FYN

NOAH/Odense - Grobutikken
Hans Tausensgade 5, 5000 Odense C.
hverd. 15-17, lør. 10-12 (09) 14 60 67

NOAH/Assens
Helle Rasmussen, Mariendalsvej 47,
5610 Assens. (09) 71 28 68
(p.t. ikke aktiv)

NOAH/Svendborg
Janne Petersen, Ragnhildsvej 7,
5700 Svendborg. (09) 22 15 87

NOAH/Hesselager
Lisbeth Miller, Svendborg Landevej 44,
5874 Hesselager. (09) 25 24 70

JYLLAND

NOAH/Kolding
Ole Boesen/Vibeke Ottosen, Elmevej 4,
6000 Kolding. (05) 52 92 72

NOAH/Esbjerg
Helle Ibsen, Ahornvænget 30,
6700 Esbjerg. (05) 11 69 78

NOAH/Ribe
Hans Fr. Bitsch, Rønnebærparken 206,
6760 Ribe. (05) 42 44 02
(p.t. ikke aktiv)

NOAH/Fredericia
Søren Varming, Torvegade 6,
7000 Fredericia. (05) 93 43 13

NOAH/Vejle
Knud Serup, Tjørnevej 13,
7100 Vejle. (05) 82 81 36

NOAH/Herning
Lisbeth Gunnarsen, Ny Østergade 27 A,
7400 Herning.

NOAH/Holstebro
Lisbeth Lyngsøe, Ulsøvej 43,
7500 Holstebro. (07) 42 05 23

NOAH/Århus
Fredsbutikken, Nørregade 6,
ons. 17-19 (06) 13 89 30

EMNEGRUPPER I ÅRHUS

NOAH/Vand
Jacob Worm, Rydøvænget 1, 3.tv.,
8210 Århus V. (06) 15 16 53

NOAH/Arbejdsmiljø
Johan Smed, Fåborggade 9, 3.tv.,
8000 Århus C. (06) 19 39 28

NOAH/Genbrug
Werner Hedegaard,
Nordvestpassagen 63, 8200 Århus N.
(06) 10 68 09

NOAH/Mad
Araldo Bent Råhede, Tousvej 21,
8230 Åbyhøj. (06) 25 15 26
og

Merete Jørgensen, Helgenæsgade 6, 3.,
8000 Århus C. (06) 12 02 72

NOAH/Landbrug
Henning Lauridsen, Nørre Allé 21, 2.,
8000 Århus C. (06) 19 60 43

NOAH/Forlag
Grethe Fallesen og Henrik Halkier,
Sdr. Ringgade 81, st.th.,
8000 Århus C. (06) 11 51 63

NOAH/Introduktion
(til NOAH/Århus)
Grethe Fallesen og Henrik Halkier

NOAH/Lokalgrupper
(start af nye grupper i Jylland)
Jacob Worm og Johan Smed

NOAH/Randers
Peter Westerholm,
Holstruppgade 8, st.tv., 8900 Randers.

NOAH/Silkeborg
Ole Rye Christensen,
Skærskovvænget 15, 8600 Silkeborg.
(06) 85 12 29

NOAH/Viborg
Lars Peter Visti, Provstestien 3,
8800 Viborg.

NOAH/Ålborg
c/o Tusindfryd, Kattesundet 10,
9000 Ålborg.

NOAH/Hobro
Pia Juul, Adelgade 59, st.tv.,
9500 Hobro.

NOAH/Hjørring
Asger M. Frydkjær, Strandvejen 88,
Lønstrup, 9800 Hjørring. (08) 96 00 30